

Apie praeitį įprasminusias asmenybes ir palikuonių nuopelnus

Danguolė Aukštaitytė

Baigtas spausdinti šiemetinis istorijos ir kultūros žurnalo „Lietuvos bajoras“ numeris, jau 28-asis. Nuo 1995 m. jį leidžia Lietuvos bajorų karališkoji sąjunga (LBKS).

Šimto puslapių leidinys pradeda mas vyriausiojo redaktoriaus Leono Peleckio-Kaktavičiaus skiltimi „Kad priartėtų Ukrainos palikimas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje (LDK)“. Čia, be kita ko, pažymėta: „Savo bajoriškas šaknis siejame su Lietuvos Didžiąja Kunigaikštyste. Šie metai paženklinoti ypatingomis – ukrainietiškomis – spalvomis, visapusiškai priartinusiomis bendrą istoriją, kelis šimtmečius sieta su Lietuva. Tai, kas vasaryje prasidėjo mūsų brolių ukrainiečių žemėje, sugražino ir į tolimą praeitį, ir paskatino ištiesti ranką, kurios ypatingai sunkia, didelės nelaimės valandą visada tikimasi iš pačių artimiausių. Būta ir ne vienos bajoriškos iniciatyvos“.

„Aktualijų“ rubriką pradeda LBKS vadas Perlis Vaisieta, papasakodamas, kaip Varšuvoje buvo pagerbtas paskutinio Abiejų Tautų Respublikos mūšio aukų atminimas. Čia ir dvi svarbios informacijos – LBKS vado dekretas dėl Garbės vardo suteikimo už išskirtinius nuopelnus aštuoniems Sąjungos nariams bei apie Aleksandro Geištoro premiją pelniusių Valdovų rūmų direktorių dr. Vyda Dolinską.

Į tradicinius dešimt klausimų atsako Vilniaus krašto bajorų sąjungos vadės pavaduotoja kultūrai, LBKS senatorė, Garbės bajorė, aukščiausios kategorijos architektūrinės keramikos restauratorė Aelita Bielinytė. Jos giminės pirmtakai ypač daug nusipelnę knygnešystei, o prosenelio Jurgio Bielinio gimimo diena – kovo 16-oji – Lietuvoje minima kaip Knygnešio diena. Aelita jau trejetą dešimtmečių prikelia naujam gyvenimui keramikos dekoru židinius ir krosnis istoriniuose pastatuose. „Esu laiminga daug nuveikusi istorinio kultūros paveldo srityje, – sako ypatingai retos profesijos menininkė, kone iš pelenų prikėlususi pusę tūkstančio beveik sunaikintų krosnių ir židinių. Tarp jos buvusių objektų – Prezidentūra, Valdovų rūmai, Kultūros ministerija, ambasados, dvarai. – Šiandien atvykstu į apleistus, suniokotus, išgrobstytus, bet kažkada buvusius puošnius ir iškilius dvarus, nubraukiu laiko dulkes ir tarsi tų dvarų širdys – židiniai ima vėl degti ir spinduliuoti šilumą bei naują gyvenimą. Tai tarsi Dievo dovana man“.

JAV gyvenanti istorikė, nenuilstanti Lietuvos praeities tyrinėtoja Violeta Rutkauskienė vėl parengė dėmesio vertą publikaciją, atradusi daug naujų faktų apie Vytauto Didžiojo seserį Rimgailę. Istorijos dėlionė paslaptinę praeities šydą praskleidus – apie be galo įdomų, vingiuotą, netikėtą jos gyvenimą.

Monika Petruilienė pasakoja apie LDK kanclerio ir Vilniaus vaivados Alberto Goštauto maldyno sugrįžimą į Lietuvą.

Rubrikoje „Istorinės atminties lobynas“ – dr. Rasos Leonavičiūtės-Gecavičienės publikacija „Lietuvos didžiojo kunigaikščio ir Lenkijos karaliaus Žygimanto Augusto privati ko-

respondencija: valdovo komunikacija su žmonomis“ bei Pijaus Girdziušo parengtas pasakojimas apie bajorų virtuvės ypatumus įvairiuose regionuose, pristatant ir keletą istorinių receptų. „Panašūs, bet skirtingi – tokie buvo Žygimanto Augusto laišakai jo trims sutuoktinėms ir pastarųjų laišakai jaunajam valdovui, – pažymima studijoje, skaitytojus nukeliantį XVI amžių. – Jų tikrasis turinys slypi giliai – numetus laikotarpio būdingą privalomą retoriką, mandagias frazes ir iškilmingus kreipinius. Tada galime paliudyti Elžbietos ilgesį, norą, kad sutuoktinis pas ją sugrįžtų ir Žygimanto Augusto suteikiamą menką viltį. Taip pat interpretuojame Barbaros, Žygimanto Augusto ‘nuolankios tarnaitės’ gaunamas dovanėles ir nerimo dėl žmonos persmelktą valdovo korespondenciją. Galiausiai stebime šalančius jo ir trečiosios sutuoktinės Kotrynos santykius, kuriuos negrįžtamai paveikė žlugusi viltis susilaukti įpėdinio, o laišukuose paliko daugiausiai tik žinias apie reikalus ir mažai asmeninio rūpesčio. Kiek detalių apie šias tris labai skirtingas santuokas sudegė Žygimanto Augusto korespondencijos lauže po valdovo mirties 1572 m., – galime tik spėlioti“.

Rubrika „Menas ir istorija“ supažindina su Valdovų rūmuose rodytomis išskirtinėmis skulptūromis iš Ukrainos – šiandieninės Vakarų Ukrainos teritorijoje susiformavusį savitą vėlyvojo Baroko skulptūros fenomeną. O dr. Jolantos Skurdauskienės straipsnis skirtas Plungės Oginskių dvaro renesansui.

Rubrikoje „Istorija ir šiandiena“ viena iš publikacijų skirta mūsų lingvai dingusiems ir netikėtai atrastiems dokumentams – 1918–1940 m. Lietuvos Respublikos tarptautinėms sutartims; straipsnyje „Vavelio pilies lobyne – ir Lietuvos istorija“ – tai, ką Krokuvos karališkoje pilyje galima išvysti ją aplankius dabar, po rūmų atnaujinimo; dr. Irma Randakevičienė rašo apie Vilniaus peizažą ir senamiesčio gatvių tapytoją Adomą Medziblockį. Apie pasikeitimus svarbiausioje Lenkijos karalių rezidencijoje – Vavelio pilyje, kuri itin suklestėjo valdant lietuviškosios Jogailaičių dinastijos valdovams, kur nuo Liublino unijos sudarymo vyko bendrų Lenkijos Karalystės ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės – Abiejų Tautų Respublikos – valdovų inauguracija, be kita ko, rašoma: „Rečiausi brangakmeniai, Lenkijos karalių ir Lietuvos didžiųjų kunigaikščių relikvijos, istorinės vėliavos, prakeiksmo legenda, kurios paisoma ir šiandien, rubiniais puošti žirgų pakinktai, safyrais ir smaragdais inkrustuoti ginklai, meistriškai nukalti sidabro dirbiniai bei daugelis kitų retenybų – net ir buvusieji Krokuvos Vavelio karališkojoje pilyje nusėts išvydę Naująją Karalystės išdinę. Atnaujintos ir kitos rūmų menės – papildytos ir pasauliniais meno šedevrais, ir LDK istoriją primenančiomis vertybėmis“.

„Teodoras Grotusas. Genijus, pralenkęs laiką“, – skelbia rubrika „Mokslas“. Dr. Birutės Railienės pasakojimas skirtas mokslininkui, atvedusiam genialų bajorą į Lietuvos mokslo istorijos Olimpą. „Jei Alfredas Nobelis

savo testamente būtų nurodęs apdovanoti darbus, atliktus šimtmečiu anksčiau, T. Grotusas Nobelio premija būtų įvertintas du kartus – už elektrolizės teoriją ir už fotochemijos dėsnius“, – pažymima publikacijoje.

Rubrika „Bajorai – menininkai“ paskirta būgno virtuozams broliams Kęstučiui ir Gintautui Gascevičiams, su ansambliais „Dainos teatras“, „Nerija“, „Bix“ apkeliavusiais pusę pasaulio.

„Literatūros ir meno“ rubrikoje – dvi Leono Peleckio-Kaktavičiaus novelės: „Buvusių bajorų nebūna“ ir „Senas paveikslas“.

Rubrika „Knygos“ supažindina su Pawelo Krupkos recenzija, skirta LBKS rūpesčiu išleistai lietuvių kalbą išverstai J. I. Kraszewskio knygai „LIETUVA. Senovės istorija, teisė, kalba, tikėjimas, papročiai, dainos, priežodžiai, padavimai ir t. t.“ bei Silvijos Peleckienės recenzija „Apie gyvybingas šaknis – jaudinantys atsiminimai“. Pastaroji skirta LBKS Garbės bajoro, buvusio tremtinio, o dabar žymaus verslininko Antano Stankaus memuarams.

Savo giminės istoriją pristato Edita Dargevičiūtė. O vienos giminės pėdsakais kviečia pasekti Virgilijus Lukošius („Gedvilai – kilmės ir raidos paieškos“).

„Atgarsių“ rubrikoje – informacija „Lietuvos karikatūristai prieš karą Ukrainoje“, kurioje pažymima, jog virtualioje erdvėje surengtoje parodoje rodomi ir penki LBKS nario Amalijaus Narbuto darbai. Čia ir Lietuvą pasiekusi informacija, kad didžiausiam

dekoratyvinio meno muziejuje pasaulyje, pavadintame legendinės britų karalienės Viktorijos ir jos vyro princo Alberto garbei, saugomas Vinco Kudirkos portretinis plakatas, kurį Amalijus sukūrė Lietuvos atgimimo laikotarpiu. Pristatant plakatą prisimenamas Sąjūdis, Lietuvos istorija, Kudirkos asmenybė. Dailininko A. Narbuto prezentacijų dėka išplėstas Bajorų sąjungos laukas ir spektras.

LBKS kronikos puslapių autorė – Audronė Musteikienė.

Pirmajame žurnalo viršelyje – barono Teodoro fon Grotuso paminklas, šiemet atidengtas Žeimelyje, ketvirtajame – atkurto istorinio, XVI a. menančio klokio su Abiejų Tautų Respublikos herbu kopija.

Žurnalo skaitytojų laukia ne tik dėmesio vertos publikacijos, bet ir tikrai bajoriškai atrodantis leidinys, tai – spaustuvės „Saulės Titnagas“ nuopelnas.

Prieškalėdiniai ledo dzinguliukai

Atkelta iš 6 psl.

– Tai ką gi jūs išdarinėjat toj savo Lietuvoj?!

– Kaip ir visoj Sovietų sąjungoj: Gorbačiovo pertvarka. Tautinis atgimimas...

Kadangi moteriškė žiūri į mane sulaikiusi kvapą, įvertinu tai kaip paraginimą. Pasakoju apie naująją (t. y. senąją) respublikos valstybinę vėliavą, prisikeliantį tarpukario himną, gimtosios kalbos statusą, daugiataukstantinius mitingus. Kaip laisvės išsiilgę mūsų žmonės dainuoja ir verkia, o Maskvos televizijos žiniū laida *Vremia* vos ne kas vakarą vadina lietuvius fašistais. O mes netrukus – pirmąkart nuo karo pabaigos – atvirai švęsim Kūčias ir Kalėdas...

Besiklausydama viršininkė pastebimai keitėsi: tai rauda ir bąlo, tai pūtėsi ir traukėsi, tik ranka su anspaudu vis tebekybojo ore. Ir staiga kad pratrūks:

– Be reikalo jūs šitaip! Niekas neprivers mūsų pasukti iš teisingo socializmo kelio!

Norėjau dar kai ką paaiškinti, bet ji jau nebesiklausė:

– Matėt, kaip mes dirbam? Nuo šviesos lig tamsos! Visą jums atiduodam, o jūs, kalės vaikai, atsi-

skirti sumanėt!

Ir kaip svariausią argumentą tėsė:

– Aš komunistė, aš neleisiu! Ir pažymėjimo jūsų neantspauduosi, jei neparašysit visko, ką dabar sakau visų rusų vardu!

– Pažįstu nemažai rusų, kurie galvoja kitaip...

Pokalbis plieskėsi vis kaitriau... Pasakiau, jog tarp lietuvių rašytojų bei žurnalistų taip pat nemažai komunistų, bet tai nereiškia, kad jie išsivadėjo teisės mąstyti. Pvz., kodėl mūsų respublikos reikalus turėtų spręsti kiti? Būna apgailėstai, jei du lyg ir normalūs žmonės, tos pačios valstybės piliečiai, negali ramiai pasišnekėti, pasidalinti savo nuomonėmis...

Kaip ir buvo galima tikėtis, viršininkė pagaliau nuleido ranką su antspaudu, bet... ne ant mano komandiruotės pažymėjimo! Abu supratom: jeigu ji dabar uždės antspaudą, tai prilygs Lietuvos atskyrimo palaiminimui... (Beje, komandiruotė vėliau patvirtino Iževsko automobilininkų klubas).

Taip pat nesunku numanyti, ką jaučiau, apie ką mintijau sėdėdamas jau lėktuve: Dieve, duok mums jėgų ir laimės kuo greičiau išsikvoti laisvę! Jei dar pridurčiau, kad aussyse kartkartėm nuskambėdavo lediniai vidurnakčio dzinguliukai, komandiruotės finišas atrodytų gal truputį pagražintas. Bet aš negarantuojau, kad jie tikrai nedzingsėjo!